

поєднанням традиційної і особистісно-орієнтованої технологій навчання, гармонізованим змістом навчальних планів і програм, оптимізацією навчальних навантажень, використанням пошуково-дослідницьких завдань, активних та інтерактивних методів навчання, можливістю застосування набутих теоретичних знань на практиці, створенням сприятливого культурно-освітнього середовища в коледжі, забезпеченням умов розвитку інтелектуальних та творчих здібностей студентів. Гармонійне поєднання цих складових і забезпечує ефективну професійну підготовку майбутніх вчителів технологій.

Література

1. Дмитренко П. Підготовка вчителів трудового навчання у вищих закладах / П. Дмитренко // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С.102–107.
2. Ткачук С. Актуальні проблеми професійної підготовки вчителя трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах / Станіслав Ткачук // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. УДПУ ім. П. Тичини. – Умань, 2014. – № 10. – С. 213–218.
3. Сидоренко В. К. Актуальні проблеми підготовки вчителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні / В. К. Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2004. – № 2. – С. 41–44.
4. Хаєт Л. Г. Нові аспекти в діяльності вчителя праці / Л. Г. Хаєт, В.В.Стешенко, Н. В. Вовк // Проблеми трудової і професійної підготовки : зб. наук. пр. – Слов'янськ: СДПУ, 2008. – Вип.12. – С. 16–23.

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

*Юлія Шакура,
канд. філолог. наук,
викладач вищої категорії,
викладач філологічних дисциплін,
Прилуцький гуманітарно-педагогічний
коледж ім. І.Я.Франка.*

Національна програма виховання студентської молоді в Україні є важливою і дієвою науковою основою реалізації державної політики у сфері освіти, в якій визначено стратегію виховання підростаючого покоління в умовах становлення громадянського суспільства незалежної України. Основними стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти визначено: побудова ефективної системи національного виховання, розвиток і соціалізація молоді, формування безпечного освітнього середовища, розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті тощо. Це має сприяти забезпеченню сталого демократичного розвитку суспільства та розв'язанню його соціальних проблем [7]. Реалізувати зазначені стратегічні напрями стає можливим за умови перебудови навчально-виховного процесу на засадах педагогіки співробітництва, побудови

ефективної системи національного виховання на засадах загально-людських, полікультурних, громадянських цінностей, створення сприятливого освітньо-виховного середовища.

В умовах демократичного суспільства система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у світі, що постійно змінюється, здатна співпрацювати, чути, цінувати, розуміти і поважати думки інших, тобто бути толерантною.

Проблему толерантності та її значущості для формування особистості досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених: В. Сухомлинського, Я. Коменського, А. Макаренка, В. Семиченко, Є. Шиянової, Т. Пилипенко, М. Андрєєва, О. Безносок, О. Волошиної, О. Гриви, В. Пісоцького, І. Кресіної, О. Майбороди, М. Товги, Ю. Тодорцевої та ін.

Виховання толерантності особистості та шляхи її реалізації детально розроблено у працях В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі, І. Волкова, Є. Ільїна, на думку яких досягнення позитивних результатів у вихованні можливо за умови врахування інтересів вихованців, надання їм права вільного вибору, чуйного ставлення до них та адекватного прийняття всіх їхніх позитивних і негативних особливостей. Цим самим започатковано важливі напрямки у виховному процесі, які дістали назву "педагогіка співробітництва", "педагогіка успіху", "педагогіка діалогу", "педагогіка ненасилля", "педагогіка толерантності".

Метою статті є аналіз концептуальних засад дослідження проблеми виховання толерантності майбутніх фахівців в умовах реформування національної системи освіти.

Толерантність має надважливе значення в роботі педагога. Проте в сучасних умовах освітніх закладів має місце дефіцит поваги і терпимості, прояву милосердя, гуманності і толерантного ставлення до вихованців із боку педагога. Розуміння толерантності як поваги і визнання рівності, відмови від домінування і насильства, визнання багатомірності людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості має бути основою професійної діяльності викладача.

Вирішити проблему подолання жорстокості і байдужості між педагогом і вихованцями першочергово покликана вся система навчально-виховної роботи в закладі вищої освіти. Особливе значення мають зміст навчальних занять, методика роботи викладача, його ставлення до виконання професійних обов'язків та до учасників виховного процесу.

Вивчення реального стану підготовки майбутніх фахівців у вітчизняному досвіді показало, що їх підготовка до виховання толерантності передбачає лише ознайомлення з основами толерантної педагогічної взаємодії та отримання загальних уявлень про міжнаціональну толерантність, окремі аспекти проблеми толерантності, її формування та виховання. Штучний характер зв'язку педагогічної теорії з реальною практикою негативно позначається на результативності підготовки майбутніх фахівців до виховання толерантності.

Педагогічне обґрунтування сутності виховання толерантності студентів передбачає переважно функціональний підхід, тобто це педагогічне явище може бути використане у процесі організації життєдіяльності колективу, що виховується, як принцип та засіб виховання особистості,

чинник її всебічного розвитку.

Ставлення до толерантності характеризується системою цінностей особистості щодо держави, суспільства, свого оточення, а також пріоритетами обраної професії. Це складає інтегровану якість, функції якої ми визначаємо:

- як суспільні цінності (поважання прав і свобод людини, почуття любові до Батьківщини, її народу, розуміння його національно-етнічних особливостей, усвідомлення обов'язків і відповідальностей тощо);

- як духовні цінності (має світоглядну, пізнавальну, комунікативну, регулятивну функції, прагнення виховання у студентів моральних ідеалів суспільства, толерантного ставлення до оточуючих, що є складною емоційною, інтелектуальною роботою);

- як складову професійної культури студента (повага до обраної професії, потреба і здатність до власного професійного удосконалення, вміння попереджати й розв'язувати конфліктні ситуації, відношення до вихованця як найвищої цінності у житті);

- як важливий фактор соціокультурного контексту у розвитку студентів та їх успішної соціалізації [6, с. 25].

Формування толерантності у студентів педагогічного коледжу – це педагогічна система, яка передбачає створення умов для успішного вироблення стійких алгоритмів толерантної поведінки на основі позитивних цінностей, таких, як повага до людей інших національностей, адекватне сприйняття різних культур, вияв терпимості до проявів людської індивідуальності. На нашу думку, формування толерантності у студентів – це цілеспрямований, планомірно організований процес набуття ними толерантних якостей особистості (поблажливого ставлення до відмінних поглядів, вдачі та звичок, поваги до особливостей різних народів, націй, релігій), процес розвитку толерантної свідомості, світогляду, почуттів, якостей особистості, а також здатності до толерантної взаємодії на основі використання системи засобів. Це важлива умова позитивного професійного становлення студента, його успішної соціалізації, трансформації толерантності в принцип, що визначає діяльність людини, норму й зразок поведінки. Формування толерантності як цілісний соціальний процес функціонує за умови толерантної взаємодії його учасників і наділяється такими інтегративними характеристиками, як спосіб життя освітнього закладу, його психологічний клімат тощо. Процес формування толерантності складається з таких компонентів, як мета, зміст, принципи, засоби, форми, методи, прийоми й умови. Саме в стінах педагогічного навчального закладу майбутній фахівець повинен оволодіти методикою виховання толерантності у підростаючого покоління, навчити своїх вихованців сприймати інших як значущих, цінних і водночас критично ставитися до своїх власних поглядів.

Проблема виховання культури толерантності у студентів та їх підготовка до її розв'язання під час педагогічної практики, а пізніше – у професійній діяльності є актуальною під час викладання як загальноосвітніх, так і професійно орієнтованих дисциплін.

Важливим завданням формування толерантності як професійної риси майбутнього вчителя сучасної школи є доцільна організація його педагогічної підготовки в умовах навчального закладу, побудована на засадах співробітництва, гуманізму, толерантності.

Розвиток сучасної вищої педагогічної освіти та організація професійної підготовки майбутніх учителів згідно з принципами педагогіки толерантності зумовлює переорієнтацію усієї системи професійної освіти з технологічного напрямку на формування творчої особистості майбутнього фахівця, професійне становлення особистості вчителя-професіонала. У зв'язку з цим ми вважаємо, що особистісна спрямованість загально-освітньої та педагогічної підготовки майбутніх вчителів є однією з найважливіших умов, які сприяють формуванню толерантної особистості студента. Необхідність особистісної спрямованості усієї системи підготовки майбутніх вчителів із формування в них умінь здійснювати навчально-виховний процес в умовах професійної діяльності на засадах педагогіки толерантності пояснюється тим, що оволодіння будь-якими вміннями відбувається лише в діяльності, а темпи входження кожної людини в діяльність залежать від цілої низки особистісних факторів: темпераменту, характеру людини, її світогляду, особливостей мислення, об'єму та структури теоретичних знань, загального рівня культури тощо. Крім того, дослідження та врахування в подальшому процесі педагогічної підготовки особистісних особливостей студентів допоможе викладачам правильно підбирати навчальні завдання відповідного рівня складності, обирати ефективні форми контролю за їх виконанням, що забезпечить засвоєння студентами необхідного об'єму інформації, формування вмінь самоконтролю та самоаналізу власних дій, сприятиме встановленню між викладачем та студентами взаєморозуміння та взаємоповаги. Важливо "зрівнятися" зі студентами на основі людських взаємин та емпатії, інтересів і захоплення, показати приклад уміння чути, коли слухаєш, і бачити, коли дивишся.

Процес формування студента як майбутнього толерантного фахівця розпочинається з перших днів перебування його у стінах педагогічного навчального закладу, де вся освітньо-виховна система спрямована на реалізацію головних завдань щодо його особистісного, професійного становлення.

Слід зазначити, що виховання толерантності студентів є дієвим лише тоді, коли здійснюється поступово і пронизує всі сфери, види діяльності здобувачів освіти. Освіта є саме тим соціальним інститутом, у межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему виховної роботи, так і через зміст навчання, за допомогою програм, підручників, художніх творів, різних форм організації навчання, які б допомагали розвивати у студентів практичні навички толерантної взаємодії.

Толерантна культура багатоаспектна, і будувати освітній простір необхідно з урахуванням, щонайменше, трьох складових:

- готовності адміністрації освітньої установи сприяти викладачам у впровадженні в культуру ВНЗ педагогіки толерантності;
- толерантності викладачів – як зовнішньої, так і внутрішньої (загальний рівень толерантності, етнічна і соціальна толерантність, а також комунікативна толерантність як відсутність нетерпимості в спілкуванні з іншими людьми);
- сприйняття студентами освітнього середовища як толерантного, усвідомлення цієї якості як очевидної і значущої. Для становлення толерантних взаємин в освітньому середовищі насамперед необхідно створити систему довірливих відносин між студентами і викладачами та

переконати молодь у необхідності наслідувати ті зразки поведінки, що можуть бути позитивно сприйняті суспільством.

Першоосновою у вихованні толерантності студентів є особистий приклад викладача, який є гуманною особистістю, а разом з тим професіоналом своєї справи. Посилення уваги до викладацького професіоналізму пов'язане з кардинальними змінами в уявленнях про викладацьку працю. Йдеться передусім про подолання парадигми суб'єкт-об'єктних відносин у викладацькій діяльності. Теоретичною основою цього подолання є розмежування категорій "викладацька діяльність" і "освітній процес". Згідно з цим розмежуванням викладач є водночас і суб'єктом освітнього процесу (він виступає проектувальником, конструктором, організатором і безпосереднім учасником зустрічі поколінь, носієм певної особистісної) і суб'єктом викладацької діяльності, що передбачає вільне і свідоме самовизначення у викладацькій практиці, прийняття відповідальності за результати учіння й виховання.

Толерантний викладач – це педагог, який ефективно працює у напрямку розвитку толерантності. Він відіграє чи не найголовнішу роль у формуванні студентської толерантності в освітньому закладі, оскільки лише толерантна особистість може виховувати, формувати та розвивати толерантні цінності в інших. Толерантний викладач повинен виховувати у студентів вміння позитивно взаємодіяти з іншими людьми. Свою діяльність він повинен базувати на принципах толерантності, основні з яких такі: цілеспрямованості, взяття до уваги індивідуальних особливостей кожного індивіда, зв'язку толерантності з життям, ставлення до інших з повагою, опори на позитивне, створення толерантного середовища у навчальному закладі, співпраці. Викладач повинен володіти різними методами та прийомами, які б допомагали розвивати толерантність у студентів. Такий викладач поважає почуття та позицію кожного, формує почуття справедливості, створює вільну та демократичну атмосферу на заняттях, готовий до діалогу, розуміння та солідарності, спроможний розвивати почуття взаємної прихильності.

Вивчення реального стану підготовки майбутніх викладачів у вітчизняному досвіді показало, що їх підготовка до виховання толерантності студентської молоді передбачає лише ознайомлення з основами толерантної викладацької взаємодії та отримання загальних уявлень про міжнаціональну толерантність, окремі аспекти проблеми толерантності, її формування та виховання. Штучний характер зв'язку викладацької теорії з реальною практикою негативно позначається на результативності підготовки майбутніх викладачів до виховання толерантності в студентському середовищі.

Толерантність сучасного педагога передбачає не тільки прояв загальних рис толерантної особистості, а й умілий виражений підхід до викладання дисципліни, який має великий вплив на формування світогляду студентів, переконання та дії майбутнього покоління.

Саме особистісні якості педагога, його чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях є найважливішими у вихованні підростаючого покоління. Але це не знижує актуальності такої його риси як вимогливість. Всепрощення, безпринципність, поблажливості до студентів, байдужість до негативного в їх навчанні, праці та поведінці завдають великої шкоди вихованню особистості. Обов'язковою нормою у ставленні викладача до студентів є справедливість. Педагог має бути для вихованців взірцем у

всьому, тому що вони переймають від учителя не тільки манеру поведінки, але й уявлення про цінності, переконання, філософію життя. Отже, толерантність як особистісна якість педагога є необхідною складовою сучасної педагогічної культури.

Особливо ця якість необхідна викладачу української літератури, який завдяки новим підходам до викладання має змогу впливати на формування толерантної особистості студента. Хоча для ефективної реалізації змісту педагогіки толерантності необхідно зробити так, щоб тема толерантності стала наскрізною у процесі вивчення всіх навчальних дисциплін.

Важливість розвитку взаємин у системі викладач-студенти на основі принципу педагогічної взаємодії зумовлена тим, що систематичне "придушення особистості" студента призводить до сумних наслідків: студент думає не про навчальний предмет, який вивчає, а про вимоги викладача, внаслідок чого виникає неприймання сенсу того, що говорить викладач. Антагонізм між викладачем та студентами має соціальні наслідки: виховується пасивна до соціальних проблем людина, нездатна до самоорганізації, ініціативи, самостійності та критичного мислення, неспроможна зрозуміти іншу людину, стати на її позицію, зрозуміти її внутрішній стан, неспроможна володіти собою та уникнути конфлікту в професійній діяльності.

Виховання в душі терпимості має бути спрямоване на протидію впливу, що викликає почуття страху та відчуженості у ставленні до інших. Воно має сприяти формуванню у молоді навичок незалежного мислення, критичного осмислення і формування суджень, заснованих на моральних цінностях.

З огляду на психолого-педагогічну характеристику студентів діяльність викладача передбачає створення умов для конструктивної взаємодії і порозуміння з усіма учасниками педагогічного процесу; надання студентам можливостей вибору поведінкових альтернатив; забезпечення розвитку їх творчого потенціалу, ініціативності, відповідальності та особистісного самоствердження, сприяння успішній соціалізації молодого покоління. Водночас ефективна реалізація цих умов залежить від ціннісних пріоритетів викладача, його усвідомленого володіння толерантністю на всіх рівнях, готовності до виховання толерантності в студентів.

Під час практичних занять викладачі багато уваги приділяють формуванню у майбутніх педагогів взаєморозуміння, уміння визнавати погляд іншого, уміння виходити з конфліктної ситуації, визнання прав іншої людини, розвитку комунікативних здібностей як основної ознаки особистості, яка наділена толерантною свідомістю.

Діяльність викладача з позиції толерантності має три аспекти: особистість викладача, якому притаманні толерантні якості; прояв толерантності у професійній діяльності; реалізація принципів толерантності у педагогічному спілкуванні. Толерантний викладач усвідомлює, що його сприймають як взірець, опановує і використовує відповідні навички для розвитку діалогу і мирного вирішення конфліктів: заохочує творчі підходи до вирішення проблем; забезпечує умови для спільної конструктивної активності учасників освітнього процесу і для особистісних досягнень, не підтримує агресивну поведінку або загострене суперництво; сприяє залученню студентів і батьків до прийняття рішень і розробок програм спільної діяльності; вчить критично мислити і цінувати позиції інших; чітко

формулює власну позицію у спірних питаннях; цінує культурну різноманітність і створює умови для визнання культурних відмінностей і їх проявів у житті.

Серед методів самовиховання відповідником методу дилем є рефлексія, що позначає процес роздумів індивіда над тим, що відбувається в його власній свідомості. Рефлексія передбачає не тільки пізнання людиною самої себе в певній ситуації або в певний період, а й з'ясування того, як до неї ставиться оточення, а також вироблення уявлень про зміни, які можуть статися.

Ефективність підготовки студентів до професійної діяльності забезпечується через: засвоєння студентами необхідних світоглядних знань, що становлять фундамент педагогічної діяльності з виховання толерантності у молодших школярів; обізнаність із закономірностями формування толерантності вихованців на основі розуміння сутності особистості як продукту суспільних відносин; оволодіння цілісним знанням про основи толерантності та виховання як систему, тобто існування сукупності і взаємозв'язку та взаємодії основних компонентів процесу виховання — мети і завдань, принципів, суб'єкта, об'єкта матеріальних умов, мікросередовища, змісту, форм і методів; органічне поєднання теоретичної і практичної підготовки студента; вироблення у студентів управлінського підходу до здійснення виховання толерантності у вихованців (уміння правильно поставити ціль і завдання виховання толерантності, здійснювати контроль за цим процесом та аналізувати його результативність); організацію творчої діяльності щодо виховання толерантності майбутнього фахівця; вироблення у студентів здатності до самостійного пошуку у виховній роботі шляхом створення для них складних ситуацій, які потребують прийняття правильного оригінального рішення; вироблення у майбутніх фахівців почуття відповідальності за результат виховання толерантності у вихованців.

Освітня стратегія навчальних закладів передбачає опору на педагогіку співробітництва, повагу до особистості кожного окремого студента. Розвиток толерантності в навчально-виховному процесі ВНЗ повинен відбуватися шляхом конструктивного діалогу та взаємодії між викладачем і студентом. За таких умов відбувається взаємне збагачення досвіду толерантності, що створює емоційно-інтелектуальну моральну царину, на основі якої набувається позитивний досвід взаємин і спілкування. Важливим завданням викладача вищої школи є така організація життєдіяльності студентів, що породжує ситуації, які уможливають прояви толерантності серед молоді. Тобто створюється спосіб життя, який продукує толерантність та зменшує саму необхідність у ній. Саме тому однією з пріоритетних задач викладача є виявлення кращих рис студента, заохочення його до навчання. Для цього варто використати прийом "акцент на краще", коли педагог у розмові зі студентами намагається підкреслити кращі риси кожного. При цьому його оцінка повинна бути об'єктивною та спиратися на конкретні факти та дії.

Толерантна чи інтолерантна поведінка характерна не тільки для окремих особистостей, а й для окремих груп людей. І тут дуже важливий вплив на молодь має оточення, в якому вона знаходиться. Якщо друзів людина обирає собі сама, то те ж саме не можна сказати про оточення у вищому навчальному закладі, в якому вона проводить у молоді роки більшість свого часу.

Толерантна освіта сприяє об'єднанню педагогів, які не сприймають ніяких форм агресії в освітніх закладах. Професіоналізм педагогічного спілкування виявляється в готовності й умінні використовувати наявні знання на практиці, вирішувати безліч педагогічних завдань; у виробленні норм поведінки; у готовності до співпраці зі студентами, батьками та колегами; в емоційній контактності, що виявляється в чуйності, здатності до співпереживання; у високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних конфліктних ситуаціях.

Література

1. Безкоровайна О. Роль активних форм соціально-ціннісної діяльності у вихованні особистості сучасного підлітка / О.Безкоровайна // Рідна школа. – 2005. – №12. – С.37-42.
2. Валитова Р.Р. Толерантность как этическая проблема: дис. ... канд. филос. наук / Р. Валитова. – М., 1997. – 159 с.
3. Гершунский Б. Толерантність у системі ціннісно-цільових пріоритетів освіти / Б. Гершунский // Педагогіка. 2002. – №7. – С. 3-12.
4. Довгополова Я.В. Толерантність як ціннісна парадигма освіти в контексті євроінтеграції // Педагогічні шляхи реалізації загальноєвропейських цінностей у системі освіти України: 36. наук, праць / За заг. ред. Г.С. Гребенюка; Харків, 2005. – 326 с.
5. Доукіна О.М. Толерантність у вихованні / О.М.Доукіна // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головн. ред. В.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 912-913.
6. Лозинська Л. Проблема толерантності у контексті ціннісного самовизначення студентів-медиків // Педагогіка і психологія професійної освіти / Л. Лозинська. – 2011. – №6. – С. 21-28.
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді. – [Електронний ресурс]. Режим доступу:: <https://studopedia.org/8-216043.html>
8. Орловська О.В. Підготовка майбутнього вчителя до виховання толерантності в студентів старшої школи США: Автореф. дис....на здобуття наук, ступ, кандидата педагогічних наук / О.В. Орловська. – К., 2011. – 20 с.